

ВІДГУК
ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА НА ДИСЕРТАЦІЙНУ РОБОТУ
ЗАРІЧНОЇ ОЛЕНИ ВОЛОДИМИРІВНИ
«МЕТОДОЛОГІЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА НА ЗАСАДАХ
ТРАНСКОРДОННОГО ПАРТНЕРСТВА», ПОДАНОЇ НА ЗДОБУТТЯ
НАУКОВОГО СТУПЕНЯ ДОКТОРА ЕКОНОМІЧНИХ НАУК
ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 08.00.03 – ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ
НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

1. Актуальність теми дисертаційного дослідження. Нові реалії світової економіки і міжнародних відносин перетворюють старі схеми встановлення транскордонних контактів в малоефективні і спонукають держави постійно їх удосконалювати. Тому комплексний підхід до вивчення сутності транскордонного партнерства з точки зору сучасної науки дозволить максимально повно представити картину динаміки транскордонних зв'язків в Україні і країнах Європи і встановити проблемні зони цього феномена з метою вироблення найбільш дієвих рішень щодо їх вдосконалення.

В останню чверть ХХ століття людство вийшло на новий етап свого розвитку, обумовлений глобалізацією світового економічного простору, інформатизацією економіки і розширенням кластерної складової системи підприємництва. Вона проявляється в необхідності прийняття управлінських рішень спрямованих на досягнення сталого розвитку локальних економічних систем, за допомогою створення умов для реалізації конкурентних переваг підприємницьких структур у міжрегіональній і міжнародній конкуренції на основі розширення кластерного забезпечення їх діяльності. Це особливо актуально внаслідок високого рівня диференціації прикордонних регіонів за створеним економічним потенціалом, запасами природних ресурсів, доступності інформаційних ресурсів, чисельності та щільності населення і як наслідок рівнем підприємницької активності, що перешкоджає євроінтеграції країни.

Актуальність роботи Зарічної О.В. підтверджується також зв'язком наукової спрямованості дисертаційного дослідження із науково-дослідною

роботою ДВНЗ «Ужгородський національний університет» за темою «Формування конкурентних позицій бізнесу та територій в умовах глобалізаційного поглинання» – номер державної реєстрації 0118U004532, та наукових досліджень громадської наукової організації «Фінансово-економічна наукова рада» за темою «Проблеми стратегічного розвитку національної економіки» – номер державної реєстрації 0118U000788, частиною яких є теоретико-методичні і практичні розробки дисертанта.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність і новизна

Зміст дисертаційного дослідження, наукові положення, висновки та рекомендації дисертаційного дослідження базуються на широкому застосуванні системного підходу до вивчення досліджуваних явищ з використанням методів економіко-математичного моделювання. Виконана робота демонструє ретельне вивчення дисертантом наукових праць вітчизняних та зарубіжних вчених, присвячених проблемам розвитку підприємництва на засадах транскордонного партнерства.

Достатня міра обґрунтованості наукових положень, коректність постановки наукових і практичних завдань, висновків та рекомендацій, що містяться в дисертаційному дослідженні, підтверджується широким використанням сучасних методів дослідження, зокрема, історико-економічного, абстрактно-логічного аналізу, діалектико-логічного, методів багатомірних просторів, регресійного аналізу, кластерного аналізу, тощо.

Застосування цих методів дозволило автору здійснити постановку нової наукової проблеми формування механізмів організації та підвищення ефективності підприємницької діяльності на засадах транскордонного партнерства; визначити інституціональне підґрунтя формування механізму інституційної підтримки формування і розвитку транскордонних підприємницьких підсистем; розробити і обґрунтувати концепцію розвитку підприємництва на засадах транскордонного партнерства; здійснити

моделювання формування базису просторово локалізованих транскордонних підприємницьких підсистем, тощо.

Отже, теоретичні положення, методичні підходи та практичні рекомендації дисертанта щодо розвитку підприємництва на засадах транскордонного партнерства, зумовлюють наукову новизну дисертаційної роботи.

3. Наукова новизна результатів, отриманих особисто здобувачем, полягає у наступному

1. Автором роботи істотно поглиблено концептуальні положення розвитку підприємництва на засадах транскордонного партнерства, науковий каркас якої складається з основної гіпотези, та шести уточнюючих гіпотез; запропоновано механізм активізації транскордонного співробітництва підприємницьких структур в умовах розширення ЄС; визначено інституціональне підґрунтя формування механізму інституційної підтримки розвитку транскордонних підприємницьких підсистем. Аналіз та дослідження теоретичного підґрунтя інтегративної системи просторової організації діяльності суб'єктів дали змогу запропонувати синергетичне поєднання теоретичних, методичних та практичних підходів щодо кластерно-партнерської діяльності, яка здійснюється у трьох напрямках: «згори донизу» – регіонального розвитку, інституціоналізму, міжнародної економіки; «знизу догори» – пошуку конкурентних переваг міжнародної інтеграції та горизонтального у вигляді системи картування інтенсифікації адаптивної складової регіонально-транскордонного партнерства підприємницьких бізнес-структур та територіальних громад. Запропонована система просторової організації діяльності суб'єктів підприємництва у транскордонних територіях сприятиме прискореному розвитку інтеграційних процесів, відіграватиме роль певного «імпульсу (потенціалу) зростання» та перетворювати транскордонні регіони у своєрідні «полюси зростання»

2. Вагомий внесок зроблено дисертантом в процесі побудови сценаріїв створення нової архітекtonіки кластерної транскордонної взаємодії суб'єктів підприємницької діяльності виявила наявність дихотомії конфліктно-мережевої парадигми. Ця подвійність проявляється, з одного боку, у появі інституційних, преференційно-допоміжних та ринкових суперечностей у підтримці функціонування транскордонних мережевих підприємницьких структур, а з другого – у появі можливості створення підприємницького кластеру транскордонного регіону. Урахування дії дихотомії конфліктно-мережевої парадигми дозволить перетворити у транскордонний регіон у так звану «квazідержаву» з екстенсивно-синергетичною партнерською взаємодією держави, територіальних громад та підприємницьких кластероутворених бізнес-суб'єктів.

3. Виокремлення автором нової наукової проблеми формування механізмів організації та підвищення ефективності підприємницької діяльності на засадах транскордонного партнерства дозволило розглядати транскордонне партнерство як синергетичне поєднання та еволюційну трансформацію всіх існуючих форм (єврорегіони, транскордонні кластери, європейські угруповання територіального співробітництва (ЄУТС), об'єднання єврорегіонального співробітництва (ОЄС), транскордонні інноваційні проекти, транскордонні промислові парки і зони, транскордонні партнерства, клондайкінг як форма прикордонної торгівлі сировиною, прикордонна торгівля), що стало поштовхом для появи принципово нової форми – «транскордонного опорного кластеру» (полюсів, локомотивів зростання), який функціонуватиме на засадах конфліктно-компромісного партнерства відповідно до етапів його життєвого циклу, із впровадженням яких підвищується конкурентоспроможність прикордонних територій, усуваються наявні проблеми транскордонної співпраці, розширюються можливості (за умови створення належного правового поля) та змінюється бачення сутності єврорегіонального співробітництва.

4. Вагоме місце в дисертаційному дослідженні має розробка власних напрацювань автора відносно програми розвитку підприємництва на засадах транскордонного партнерства, основою якої є створення сприятливих умов для ведення бізнесу на засадах транскордонного партнерства, що дозволяє розкрити наявний регіональний потенціал у забезпеченні стійкого економічного і соціального розвитку країни та розширити інтернаціональні напрями співробітництва. В рамках сформованої програми автором виокремлено базові принципи, а саме (еволюційної спрямованості розвитку підприємництва, SMART-спеціалізація, синергетизм, інтегрованість, прибутковість і самофінансування), дотримання яких дозволяє реалізувати основні програмні цілі: формування сприятливого середовища; забезпечення інституційно-організаційного та нормативно-правового базису; покращення фінансування; підтримка підприємницької культури та розвитку корпоративної соціальної відповідальності; сприяння інтернаціоналізації підприємництва в контексті Угоди про асоціацію з ЄС та Угоди про створення Зони вільної торгівлі між Україною та ЄС; підвищення конкурентоспроможності та інноваційного потенціалу.

5. Певний науковий інтерес має авторський підхід щодо систему керівних принципів розвитку підприємництва на засадах транскордонного партнерства, які згруповані у два блоки: перший блок принципів характеризує специфіку організації і здійснення транскордонного підприємництва, що дозволяє здійснювати підприємницьку діяльність у рамках добросусідства, а другий блок принципів характеризує розвиток підприємництва дає змогу реалізувати внутрішні цінності та потенційні можливості.

6. Необхідно також підкреслити, що наукова новизна результатів дисертаційної роботи визначається розробкою та удосконаленням поняття феномену «транскордонного опорного кластеру» як просторової агломерації, відмінністю якого є функціонування на засадах конфліктно-компромісного партнерства.

7. Здобувачем суттєво поглиблено категоріальний апарат кластерного підприємництва та транскордонного партнерства, детально обґрунтовано його

мету, зміст, методологічну основу, завдання, ідентифіковано суб'єкти та розкрито особливості. Науковий та практичний інтерес мають також запропоновані у дисертації теоретико-методичні засади розвитку підприємництва на засадах транскордонного партнерства.

Таким чином є всі підстави зробити висновок про те, що наукові положення, висновки та рекомендації, що містяться у дисертації, на наш погляд, в достатній мірі обґрунтовані. Виконане дослідження, свідчить про широку і глибоку обізнаність дисертанта з науковими працям вітчизняних і зарубіжних вчених, в яких досліджуються проблеми розвитку підприємництва на засадах транскордонного партнерства.

В цілому, отримані автором наукові результати мають високий ступінь обґрунтованості, що підтверджується узагальненням значної кількості фундаментальних праць вітчизняних та закордонних вчених-економістів, використанням великого обсягу статистичної інформації, достатньою апробацією та впровадженням у виробництво.

4. Теоретична цінність, практична значущість та повнота викладає-них наукових результатів в опублікованих працях

Теоретична цінність наукових результатів полягає в обґрунтуванні концептуальних основ розвитку підприємництва на засадах транскордонного партнерства та представляє собою поєднання основної гіпотези, яка базується на основних положеннях конфліктно-сітьової парадигми побудови сценаріїв створення нової архітекτονіки кластерної транскордонної взаємодії суб'єктів підприємницької діяльності, та шести уточнюючих гіпотез, чотири з яких відображають рівень формування партнерських відносин (макро-, мезо-галузевий, мезо-регіональний та локальний), дві – напрям розширення партнерських відносин (вертикальний, горизонтальний, адаптивно-дисипативний).

Безперечно, що практична цінність результатів дослідження полягає у тому, що обґрунтовані в дисертації методологічні підходи, отримані теоретичні висновки і практичні розробки доведені до рівня конкретних рекомендацій і можуть бути використані для розвитку підприємництва на засадах транскордонного партнерства.

Про практичну значимість отриманих результатів свідчить і те, що вони реалізовані такими установами та підприємствами як:

Виконавчий комітет Мукачівської міської ради, Закарпатська обл. (довідка №451/01-35 від 27.06.2018);

Спілка підприємців малих, середніх і приватизованих підприємств України (довідка №30/1 від 29.01.2019 р.);

ГО «Фінансово-економічна наукова рада» (довідка № 2304 від /19-1 від 23.04.2019 р.).

Теоретичні узагальнення та наукові висновки використовуються в освітньому процесі Вищого навчального закладу «Національна академія управління» при викладанні дисциплін «Міжнародна економічна діяльність України» та «Міжнародні стратегії економічного розвитку», а також під час розробки професійних компетентностей випускників економічних спеціальностей (довідка № 06-19/46-1 від 12.06.2019 р.).

Положення та найвагоміші результати дисертаційної роботи опубліковано в 39 наукових працях серед них – 1 одноосібна монографія, 2 колективні монографії; 20 статей у наукових фахових виданнях, (в т.ч. 8 – у виданнях зареєстрованих у міжнародних наукометричних базах); 16 – у матеріалах конференцій. Загальний обсяг опублікованих праць становить 35,83 у.-друк. арк.

З наукових праць, що виконані у співавторстві, в дисертації використано лише ті ідеї та положення, що є результатом особистої роботи здобувача та становлять індивідуальний внесок автора.

Таким чином, можна стверджувати, що дисертант здобув належну та достатню апробацію результатів дисертаційної роботи.

5. Відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертаційна робота виконана в науковому стилі, її зміст викладено в чіткій логічній послідовності. Автореферат забезпечує ідентичність основних положень, висновків та наукових пропозицій дисертанта. В цілому дисертація являє собою завершену наукову працю, що містить нові науково обґрунтовані результати, які дозволяють вирішити завдання методології розвитку підприємництва на засадах транскордонного партнерства.

Обсяг, структура та стилістичне оформлення дисертації відповідає встановленим вимогам щодо докторських дисертацій. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків та викладена 369 сторінках, з них основного тексту – 313 сторінок. Матеріали дисертації проілюстровано 55 рисунками та 37 таблицями, серед них – ті, що займають повні сторінки 18 та 7 відповідно. Список використаних джерел включає 236 найменувань, додатків – 12.

6. Дискусійні положення та критичні зауваження щодо змісту дисертації

Позитивно оцінюючи рівень обґрунтованості основних теоретико-методологічних і методичних положень, практичних рекомендацій, висновків та пропозицій, необхідно відмітити, що деякі положення роботи є дискусійними.

По-перше, проблему переосмислення сутності розвитку підприємництва на засадах транскордонного партнерства автор вирішує у площині просторової агломерації, яка функціонує на засадах конфліктно-компромісного партнерства, діяльність котрого спрямована на формування та розширене відтворення транскордонної співпраці суб'єктів підприємницької діяльності, акцентуючи свою увагу на аспекті транскордонного опорного кластеру. Проте у роботі недостатньо чітко визначено межу застосування терміну «транскордонного

опорного кластеру» і його взаємозв'язок з поняттям «підприємництво на засадах транскордонного партнерства».

По-друге, запропоноване автором моделювання формування базису просторово локалізованих транскордонних підприємницьких підсистем в залежності від етапу життєвого циклу, який, на відміну від існуючих підходів, базується на компліментарному поєднанні індикаторів оцінювання діяльності просторово локалізованих транскордонних підприємницьких підсистем за чотирма запропонованими підсистемами: інституційної та економічної безпеки; виробничо-технологічної; інноваційної та інтеграційно-координаційної. Недоліком цього підходу є, на наш погляд, невизначеність індикаторів оцінювання етапів життєвого циклу, за якими необхідно порівнювати отримані результати для визначення інтегральної величини за підсистемами. Така невизначеність ускладнює розробку відповідних програм розвитку підприємництва на засадах транскордонного партнерства.

По-третє, погоджуючись з тим, що форми і методи оцінювання ефективності підприємництва на засадах транскордонного партнерства, які представляють собою синергетичне поєднання чотирьох проекцій системи збалансованих показників у вигляді індексів-мультиплікаторів, методу Форсайту, який забезпечує узгодження імперативів і цільових переваг атрактору розвитку держави, громадянського суспільства і суб'єктів підприємництва транскордонних територій та інструментарію «дорожнього картування», варто зауважити, що при цьому необхідно чітко визначити критерії, за якими буде здійснюватися оцінювання ефективності підприємства. Використана автором система показників, потребує врахування прогнозних значень.

По-четверте, дискусійним уявляється використання автором поняття «транскордонного опорного кластеру». У визначенні цього поняття незрозуміло, що місце та роль транскордонного опорного кластер упорного кластеру, які автор далі використовує для побудови сценаріїв створення нової

архітектоніки кластерної транскордонної взаємодії суб'єктів підприємницької діяльності.

По-п'яте, пошукувач у достатній мірі описує інституціональне підґрунтя формування механізму інституційної підтримки формування і розвитку транскордонних підприємницьких підсистем, дозволяє, суть якого полягає у розвитку бачення інституціональних умов для імплементації субсидіарності та забезпечення підтримки транскордонного партнерства, вибору методів і механізмів побудови сценаріїв створення нової архітектоніки кластерної транскордонної взаємодії суб'єктів підприємницької діяльності на принципах конфліктно–мережевої парадигми, але автор не конкретизує які саме сценарії є пріоритетними та яким чином така пріоритетність визначається.

По-шосте, дисертант досліджує особливості перетворення форм взаємодії суб'єктів на засадах транскордонного партнерства та акцентує свою увагу на адаптивно-дисипативній інтеграції в трьох напрямках: «згори донизу», «знизу догори» та на горизонтальному регіонально-транскордонному рівні, що на його думку, дозволяє оцінити рівень зростання інноваційної активності в окремих кластерах. На його думку, такий підхід заснований на стимулюванні розвитку мережевої співпраці та державно-приватного партнерства у формуванні факторів конкурентних переваг. Однак поза увагою дисертанта залишився економічний ефект, який, на наш погляд, є вирішальним при оцінюванні рівня зростання інноваційної активності в окремих кластерах.

По-сьоме, опис методичного підходу перетворення форм взаємодії суб'єктів на засадах транскордонного партнерства перевантажено даними, більшість даних доцільно було б віднести до додатків, що не знизило б якості сприйняття інформації.

Загальний висновок

Підсумовуючи, необхідно відзначити, що висловлені зауваження і зазначені недоліки несуттєво знижують позитивну оцінку теоретичного рівня та практичного значення результатів дисертаційної роботи Зарічної О. В.

За змістом і якістю теоретичних та методологічних розробок тема дисертації відповідає спеціальності 08.00.03 – економіка та управління національним господарством, рівню дисертацій на здобуття наукового ступеню доктора економічних наук. Вибрану тему дисертаційної роботи необхідним чином розкрито; поставлену мету досягнуто. Вважаю, що завдання дисертаційної роботи в цілому виконано. Автореферат дисертації необхідним чином розкриває основні її положення та висновки, є ідентичним дисертації за структурою та змістом та не містить інформації, що є відсутньою у дисертаційній роботі.

Таким чином, дисертація Зарічної Олени Володимирівни «Методологія розвитку підприємництва на засадах транскордонного партнерства» повністю відповідає вимогам п. п. 9, 10, 12, 13, Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 зі змінами. Автор дисертації Зарічна О.В. заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

Офіційний опонент

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів, оподаткування
та інформаційних технологій
Луганського національного аграрного
Університету

Кукса І.М.

Підписе засвідчує Кукса І.М. Вчений секретар
Вчена рада Проконенко О.В.

